

КАКО ЈЕ ЈОВАН ПЕТРОВИЋ - КОВАЧ ПОСТАО МАЈСТОР

„Ја признајем и похваљујем труде Ваше к народу оказате; не забрављам на Мишару 1806 што сте заслужили занатом Вашим. Ви сте заиста занатом Вашим народу велика благодетанија учинили на које ја и потомци наши вечито (Вам) благодарити будемо“.¹

Из Карађорђевог писма Јовану од 8 јула (26 јуна по старом календару) 1810 године.

За време Првог српског устанка било је више занатлија који су из разних српских земаља долазили у Србију² да својом стручном спремом помогну браћи која су подигла „прву српску револуцију“ и постављала темеље нове и независне државе, али нико од њих није стекао толико популарности и таква признања као Јован Петровић — Ковач који је устаницима окивао прве трешњево топове, а доцније им лио металне и „око оних три стотине топова, које су онда имали, имао доста посла“.³

Сасвим је на своме месту и оправдано питање: „Где је, када и од кога је Јован научио занат којим је своме народу, у његовим судбоносним данима, учињено толику услугу и тиме стекао такво признање?“

На основу непознате архивске грађе Земунског магистрата, која се налази у Државном архиву града Београда, даћемо овде одговор на то питање.

Рођен око 1772/73 у селу Својнову, у Срезу темнићком, где је рано остао без оца, Јован је као младић од 16 година, пошто му се мати преудала у Рековац, са својим течом, некако пред сам аустриско-турски рат (1788—1791), пре-

бегао у Срем,⁴ где је августа 1788 год. примљен у Михаљевићев фрајкор у који се био и његов теча уписао.

У току поменутог рата, тако зване Кочине крајине, Јован се одликовао и стекао заслуга, а особито 1790 год. „при прелазу у Београд ради спасавања капетана Радича Петровића из непријатељских руку“, којом је приликом задобио и две ране, па га је због свега тога пуковник Михаљевић, командант Фрајкора, одликовао златном медаљом за храброст.⁵

У то исто доба Јован је радио ковачки занат код коморциских мајстора поменутог Фрајкора. Из једног уверења... Преље, капетана Сурчинске компаније, које је Јован приложио с јесени 1804 године својој молби упућеној Славонско-сремској генералној команди у Петроварадину, као вишој надлежној власти, да га прими за ковачког мајстора у Земуну, види се „да је он за време турског рата код Ђорђа Салунџића, ковачко-поткивачког мајстора при (фрајкорској) комори, две године радио као момак (калфа) на задовољство претпостављених...“⁶ То би значило од јесени 1788 до јесени 1790 године.

¹ Архив САН, кут. СХLV, бр. 8938 (копија). — Објављено у Сербској пчели за 1834, год. V, 142—143.

² То су, на пример, били: Михаило Петровић »Tausendkünstler«, Бота из Вршца, Тома Милиновић Морињанин и др.

³ Пирх, *Путовање по Србији*, 165.

⁴ Милићевић, *Поменик*, 259.

⁵ Државни архив града Београда (АГБ), Земун. магистрат (ЗМ) 1818, II. 1250.

⁶ АГБ, ЗМ, 1804, II. 760.

Кад је Фрајкор редуциран, а Јован добивши отпусницу од њега, изразио жељу да се поврати у Јагодину „својој породици“, Баумгартен, ратни комесар, одузео му је 10 октобра 1790 године поменуто одликовање (златну медаљу) и отпусницу док се не врати из Србије, и на то му је дао признаницу. Јован се убрзо заиста повратио у Земун, али своју медаљу више никад није ни видео а камоли добио, иако ју је писменим претставкама тражио натраг.⁷ Тада је ступио на рад код Анђелка Георгијевића, ковачко-секирашког мајстора, који је тада био у најбољим годинама и имао добро уведено радионицу — држао два ученика и три момка;⁸ код њега је Јован непрестано осам година радио као момак све до лета 1798 године.⁹

Из једне претставке земунског Пинтерско-ковачког еснафа од 19 јануара 1805 год. дознајемо да се Јован 1793 године погодио као ученик, а већ 24 октобра 1794 ослобођен за калфу.¹⁰ Ово се може разумети из следећег. — Да би неко био пуноправни калфа, био је дужан, по еснафским прописима, да учи занат три године. Мора да је Јовану признато што је две године радио занат у току поменутог рата, па је сад само допунио ученички рок од године дана и потом проглашен за калфу. Само тако је и могао да уђе у еснафски протокол, из кога је цитирани податак у већ поменутој еснафској претставци.

Потребно је овде напоменути да се у то доба ковачко-секирашки занат јасно разликовао од ковачко-поткивачког. Ковачи-секираши су правили нове и поправљали старе секире, мотике, ашове, будаке (трнокопе), кесере, ножеве, клепали раонике и цртаке, оправљали плутове и друге сеоске алатке. Тај се занат сматрао нижим и простијим од ковачко-поткивачког у који је спадало окивање нових и оправка старих воловских и коњских кола — теретних и луксузних, затим поткивање и лечење теглеће марве. За овај је занат било

потребно више знања и вештине. Њега су радили обично Немци па се због тога називао и „немачким занатом“, а плаћао се боље од оног првог. Често су речи „немачки калфа“ и „немачки мајстор“ означавали људе који су радили тај „немачки посао“, а не баш директно Немце.

Земунско Предграђе, такозвана Горња Варош, крај Дунава, било је доста велико насеље. Оно је концем 18 века имало око 300 домова,¹¹ у којима су највећим делом живели Срби земљорадници. Оно је имало претставнике своје општине и свога сталеза који су бранили њихове интересе. У Предграђу је било неколико дућана и занатских радионица за најнужније потребе његових становника, а полициско-надзорну власт вршио је, у име Магистрата, економски адјункт (помоћник).

Ковачко-поткивачке послове овде је обављао мајстор Блаж Дирих (Тирих, Дерих, Дерић) који се ту 1795 године доселио из Руме кад је Јохан Кристијан, ондашњи ковач, прешао у град Земун.¹² Тада овде није било ниједног ковача-секираша, па је Јован, на захтев житеља Предграђа, 22 новембра 1797 године поднео молбу Земунском магистрату, као првој надлежној власти, да га прими за ковачко-секирашког мајстора у Предграђу.¹³ Магистрат је ту молбу упутио Пинтерско-ковачком еснафу, као стручној занатској организацији, да о томе чује његово мишљење.

Како су еснафи врло тешко и нерадо примали калфе за мајсторе, јер су нови мајстори конкурисали старима, и овај је Еснаф 12 децембра 1797 године предложио Магистрату да молиоца Јована Петровића одбије од тражења наводећи да у Земуну већ има три ковачко-секирашка мајстора који и онако оскудно и тешко живе, а ако се прими и четврти онда ће сви пропасти. Буде ли Предграђу стварно потребан такав мајстор, Еснаф ће онамо упутити једног свог члана, који у Земуну

⁷ АГБ, ЗМ, 1818, П. 1250.

⁸ АГБ, ЗМ, Списак земун. становника за 1787 г. под бр. 713.

⁹ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 20.

¹⁰ АГБ, ЗМ, 1805, П. 86 (130).

¹¹ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 110.

¹² АГБ, ЗМ, 1795, Ф. 13, бр. 43 и 78.

¹³ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 6.

ну нема кућу, да онде премести радионицу за занатске потребе ондашњег живља.¹⁴

За то је био намењен Никола Георгијевић.

Добивши такав одговор, магистратски референт је предложио Магистрату да се то еснафско мишљење и Јованова молба пошаљу Славонско-сремској генералној команди, као вишој надлежној власти, на решење да би се тиме избегле жалбе и преписка око тога. Међутим, Магистрат је 13 децембра те године усвојио еснафски предлог.¹⁵

Кад су сељаци Предграђа дознали за такво решење, они нису хтели ни да чују да им Никола Георгијевић дође за мајстора, јер није био спреман да задовољи њихове потребе, него су опет затражили Јована. На то је Еснаф 20 јануара 1798 године поново поднео претставку Магистрату молећи га да ућутка земљораднике који немају право: није истина да поменути мајстор, који већ пет година живи и ради у Земуну, није способан. Он је, по устаљеној пракси, пре него што је примљен за мајстора, лепо урадио своју мајсторску пробу, то јест свој практички задатак за мајсторски испит, па је на основу тога и примљен за мајстора. Ако Магистрат то не верује, Еснаф га моли да му дозволи, пре него што би Магистрат обећао Јовану да га прими за мајстора, да се обрати Генералној команди и да је увери да су нетачни наводи пристрасних сељака, да Никола Георгијевић добро познаје свој занат, ако не и боље од молиоца Јована, и да је у стању да га корисно и успешно обавља и свршава у Предграђу. На то се Магистрат није обзирао него је остао код ранијег решења од 13 децембра 1798 године.¹⁶

Тада су се сељаци Предграђа једном претставком обратили Генералној команди молећи је да им она помогне да дођу до ваљаног мајстора. Команда је 14 фебруара 1798 године послала ту претставку Земунском магистрату на мишљење с надом да ће он учинити све

што му дужност налаже да отклони све оно што смета „унапређењу агрикултуре“, па ће, према томе, „првенствену помоћ“ указати људима који се баве земљорадњом и постарати се о њима „као једној драгоцености класи поданика“ и уклонити све „што би их у њиховој марљивој делатности могло кочити“.¹⁷ — Мора да је молба ових сељака била добро састављена и образложена кад је Команда овако писала Магистрату који је тиме стављен у деликатан положај.

Да би то питање што правилније решио, а Команди послао што тачнији извештај, Магистрат је покупио податке колико који од дотичних мајстора има калфи да би из тога извукао закључак да ли би било посла и за четвртог мајстора Јована Петровића. Према скупљеним подацима стање је било следеће:

Анђелко Георгијевић има пет калфи и то: Јована Петровића, Милића Јовановића, Илију Стојковића, Марка Гргића и Јосима Николића.

Симо Марковић држи два момака (калфе) — Милића Јакшића и Јована Антонијевића, и једног ученика — Петра Глигоровића.

Никола Георгијевић нема ни калфе ни ученика.

На основу тога Магистрат је 24 фебруара 1798 године послао Генералној команди опширан извештај с мишљењем да у Земуну нема беспослице те да би, према томе, још један вредан човек могао да живи „као мајстор“. Никола је додуше без момака и ученика и највећма сам ради као момак код остале двојице мајстора, а то је, изгледа, пре због непознавања свога посла или недовољне марљивости него због несташице посла и зараде. — Овим је Магистрат само потврдио мишљење земљорадника из Предграђа о Николи Георгијевићу, а демантовао еснафско тврђење. Ту се за Јована вели ово: „Уосталом, молилац Јован Петровић је доброг владања, вредан и вешт, а ту му оцену не пориче ни његов сопствени мајстор Анђелко Георгијевић, код кога је он већ

¹⁴ АГБ, ЗМ, 1797, Ф. 13, бр. 75.

¹⁵ На истом месту.

¹⁶ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 6.

¹⁷ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 20.

осам година непрестано као момак на раду, а Магистрат је немеродавног мишљења да би се Јован Петровић по жељи земљорадника, без штете по друге коваче-секираше, могао примити за мајстора“.¹⁸

Пошто је такво стање, Генерална команда је 3 марта 1798 године потпуно прихватила магистратско мишљење с одлучним додатком: „Сасвим је, дакле, правично да се исти (Јован) прими за мајстора општине земљорадничког сталежа (у Предграђу), што и Еснаф има да учини без оклевања“.¹⁹

Магистратско веће је, на основу горњег наређења, 10 марта донело одлуку да се оно саопшти Еснафу на извршење, а Јован Петровић и старешине земљорадничког сталежа — Венцел Домпши, Марјан Милијановић и Димитрије Лазих — о томе извести. Тако је Јован постао ковачко-секирашки мајстор.²⁰

Баш у то време се нешто слично одиграло с једним сапунцијом, Јанком Костом, који је као и Јован пребегло из Турске и у Земуну примљен за царског поданика. Како је Земун на 909 домова имао седам сапунџија, а Предграђе на 294 само једног, Јанко Коста је замолио да отвори радионицу у Предграђу, али му је молба одбијена. Кад је Марко Дарвар, угледан и имућан трговац, 19 септембра 1798 године поново поднео молбу Магистрату за Косту, Магистрат ју је упутио Славонској генералној команди на решење, али је у спроводном акту навео да Јанко нема стручну спрему, а у Предграђу, пак, има довољно стручних лица, домаћих синова, који би имали прече право на то, но га нису добили.²¹ — То би се некако могло разумети да није било посла и да се овим мерама радило на правилнијем регулисању привредног живота. Међутим, посла је било те још како.

То се још боље види по следећем примеру. Розалија, удова Јозефа Лимпека, ковача-поткивача, тражила је дозволу да се уда за неког калфу који би

као мајстор наставио радњу њеног мужа и она на тај начин обезбедила свој даљи живот, али је била одбијена са уобичајеним мотивацијама. Она се жалила Апелацији и ова је 20 септембра 1799 године одговорила Магистрату: „Просто се не може схватити како може Магистрат да одбије дозволу за удадбу ковачевој удовици, која тражи да се часно издржава, баш сада када се трговачки промет из Турске и у Турску преко Земуна врши јаче него икада, и који ће бити све јачи и јачи, па, према томе, и тамошњи ковачи ће моћи рачунати на већу зараду!“ — Још је интересантније да је после тога и сам Магистрат признао да Апелација „тачно примећује да је у Земуну увоз стране и извоз домаће робе врло велики и да ће убудуће бити још већи“... па је 9 октобра своје решење о Розалијином предмету преиначио.²²

Из ових се примера јасно види колико су еснафи уз помоћ Магистрата будно и суревњиво чували и бранили своје привилегије без обзира на императив друштвеног живота који је опет, са своје стране, неодољиво рушио те препреке у виду привилегија. Изгледало је као да није био свима јасан сјајан пример велике Француске револуције како је вековима спутавани друштвени живот, у пуном напону, немилосрдно рушио све баријере на своме путу.

Са свим тим је имао да се бори и Јован Ковач, више самоук него нормално изучени мајстор, али ће и у његовом случају природни закон друштвеног развоја да победи, стварне способности да надјачају неправедне друштвене препреке, неодржив реквизит прошлости.

Иако је лепо радио свој ковачко-секирашки занат, Јован је желео да ради и ковачко-поткивачки који је био сложенији и у коме је могао овај млади и полетни човек да развије своје снаге, да покаже своје способности и да створи нешто лепше и трајније.

¹⁸ На истом месту.

¹⁹ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 31.

²⁰ На истом месту.

²¹ АГБ, ЗМ, 1798, Ф. 13, бр. 110.

²² АГБ, ЗМ, 1799, Ф. 21, бр. 62.

Пошто поменути мајстор Дирих, који је у Предграђу радио „немачки посао“, није био човек и мајстор на своме месту, а Јован је, пак, својим солидним радом, трезвеношћу и услужношћу не само придобијао него просто освајао сељаке Предграђа, јасно је да Дириху неће помоћи еснафске привилегије, а вредном и човекољубивом, поштенем и спремном Јовану срећа ће се насмејати и помоћи му да победи.

Већ се половином октобра 1801 године тридесет земљорадника из Предграђа жале Земунском магистрату како им мајстор Дирих, не вршећи своју дужност како ваља, наноси штету: прима од многих посао а није у стању да га сврши и то због тога што чим скине шине с точкова и друге делове, он право у крчму. Кад дођу да га питају да ли им је урадио што је примио, он им вели: „Е то су проклети Раци који ништа не разумеју“, па им псује душу и веру и при свем том морају да чекају по 4 до 5 дана док им се не изврше оправке те тако узалудно траће своје време кад могу много да зараде. Због тога моле Магистрат да прими Јована Петровића, ондашњег ковача-секираша, који разуме окивање кола, за ковача-поткивача, „јер је његов рад много бољи и трајнији од рада више реченог Блажа“. Затим наводе да су сви „задовољни с радом Јована Петровића“ додајући „кад некад дође велики број 200 — 300 кола у Земун, па има довољно посла, ми сиромаси морамо да имамо више штете што нам многи дани узалуд пропадну“.²³

На то је Магистрат донео решење да се Дирих позове на ред да убудуће марљивије врши своје послове, а ако буде оправданих жалби на њега, овластиће се Јован Петровић да ради и његове послове.²⁴

Та опомена није помогла. Дирих је био и остао роб алкохолизма, а услед тога и неуредан и несавестан мајстор. На тај начин је и он ишао на руку Јовану да једног дана постане пуноправни ковач-поткивач.

Само четири месеца после овога, 12 фебруара 1802 године, три човека су дошла Келерману, економском адјункту, и у име целог Предграђа замолили да Магистрат дозволи Јовану Петровићу да људима окива и оправља кола, или да одреди неког другог „немачког ковача“ за Предграђе, „јер је Дирих не само готово стално пијан, него и своју радионицу, због тога што нема хумура, већ око два месеца држи затворену, па услед тога он не ради а народ трпи“. Затим су навели да је пре неколико дана аудитор (војни судија) из Митровице пролазио кроз Предграђе. На колима му је нешто било сломљено. Пошто Дирих није могао да ради, аудитор је отишао Јовану Петровићу и замолио га да му оправља кола да се не би ту задржавао но наставио пут. Кад му је Јован казао да му је тај посао забрањен, аудитор му је рекао да кола оправља на његову одговорност, а ако би га неко због тога прогањао, нека му само јави па ће се он из Митровице заузети код Магистрата за њега.²⁵

О свему томе Келерман је поднео извештај Магистрату и овај је овога пута био одлучнији; 16 фебруара 1802 године решио је следеће и послао Келерману на извршење: Пошто је такво стање ствари да ковач Дирих неће а због немања хумура и не може да ради, па да житељи Предграђа морају због њега врло много да дангубе, дозвољава се Јовану Петровићу, ковачу-секирашу у Предграђу, да ради све „немачке послове“.²⁶

Овим је решењем Јован дошао ближе циљу, али је требало још много напора и мука. Јован је отсада имао много посла и све више одбацивао први а бавио се овим другим, занимљивијим и уноснијим занатом. Како се радом стиче искуство, увежбавају се руке и очи и утанчава укус, Јован је за неколико година постао одличан ковач, па се решио и да стане на белегу свога циља. У ту сврху је 17 јуна 1804 године поднео молбу Земунском магистрату да га

²³ АГБ, ЗМ, 1801, Ф. 13, бр. 69.

²⁴ На истом месту.

²⁵ АГБ, ЗМ, 1802, Ф. 4, бр. 28.

²⁶ На истом месту.

прими за ковача-поткивача да би могао с пуним правом да се назове тим именом и да стане у ред мајстора. У молби је навео да је три године улагао све своје снаге да би уредно и тачно задовољио публику потребним ковачким радовима, што је и приложеним уверењима тврдио. Најзад вели ово: „Пошто сам сада у ковачко-поткивачким пословима потпуно искусан и за обављање те струке набавио сам потребан алат, а ковачко-секирашку струку сасвим сам одбацио, то најпокорније молим славни Магистрат да премилостиво учини што треба да будем потврђен за ковачко-поткивачког мајстора у Предграђу те да као такав могу да уђем у Еснаф“.²⁷

Седамдесет лица са српским и три с несрпским именима, сва из Предграђа, тврде атестатом од 3 децембра 1803 године да је Јован Петровић, ковач-секираш, потпуно спреман за све немачке ковачко-поткивачке послове и да им је од оног времена, кад му је Магистрат дао дозволу да сме да ради тај занат, све радио без одуговлачења. Његови ковачки радови су не само сасвим чисто и лепо него и дутовечно урађени. Он је вредан у свом послу, никог не завлачи радом, са свима је дружеван, па зато (потписани) желе да се потврди за право мајстора, јер су потпуно уверени у његову спрему и добро владање, због чега и заслужује да за њега моле славни Суд...²⁸ Преко двадесет врло угледних људи из Земуна, другим атестатом из 1804 године, тврде да су имали прилику да прегледају нове кочије које је Јован Петровић окувао Алберту Дворжаку, земунском пинтеру, и констатовали да су кола тако савршено израђена да их је „само један сасвим спреман ковач-поткивач могао направити“.²⁹

Магистрат је Јованову молбу заједно с прилозима послао 22 јуна Пинтерско-ковачком еснафу да му овај поднесе своје мишљење по њој, али је у исто време дао налог Келерману да му поднесе извештај о Дириху и занатским ковачким потребама у Предграђу. Тада је

отпочела жилава борба: Предграђе је тражило Јована Петровића за ковачко-поткивачког мајстора, а Еснаф је био противу њега.

Еснаф је већ 28 јуна поднео Магистрату следеће мишљење: „Славноме Магистрату су познате све еснафске привилегије и сви параграфи о занатлијама, по којима само онај занатлија може да буде мајстор који је по еснафским прописима изучио занат и после тога прописано време провео по другим градовима ради усавршавања своје струке.

Међутим, Јован Петровић, ковач-секираш, који тражи да се призна за ковача-поткивача, нити је дотични занат изучио нити је икуд путовао; чак ни свој (ковачко-секирашки) занат није прописно учио, па, према томе, не може се по еснафским законима ни признати за мајстора нити примити за члана Еснафа.

Мајсторски рад (кочије), који је он направио као знак мајсторске спреме, прегледали су и повољно оценили нестручњаци који нису могли да познаду да је на њему шлосер направио најважније делове.

Уосталом, доцније ће се видети да ли је тај „за око направљени ковачки рад“ који је он израдио тако добар и солидан као да га је направио ковач-поткивач.

Поред тога, за ковача-поткивача потребно је више знања него што је потребно само за окивање кочија.

Много је важније поткивање коња без штетних последица и лечење стоке од сточних болести, а то се све не може научити код ковача-секираша“.

Ако славни Магистрат сматра да у Предграђу поред Блажа Дириха, који је оцртан као немаран и алџав мајстор, треба поставити још једног мајстора за те послове, онда Еснаф моли да му се дозволи да он предложи за то место једног спремног ковачког калфу који је прописно изучио и усавршио занат, који ће бити у стању да својим радом боље задовољи народ, а граду и Еснафу учи-

²⁷ АГБ, ЗМ, 1805, П. 86 (Лит. А).

²⁸ На истом месту, атестат бр. 1.

²⁹ На истом месту, атестат бр. 2.

нити већу част „него један фушер“, и који ће без кршења еснафских привилегија и срамоћења осталих мајстора бити примљен у Еснаф.³⁰

Дакле, Еснаф је одлучно против Јована кога чак назива фушером.

Док тако Еснаф мисли, дотле Келерман 5 јула пише ово: „Ја и цела овдашња немачка и илирска (српска) општина морамо отворено да признамо да је Дирих стално немаран и одан пићу па услед тога није у стању да услужује народ како треба...“ те „овдашња општина опет најпокорније моли да се милостиво дозволи Јовану Петровићу да сме да држи немачке калфе ради бољег (бржег) услуживања овдашњег народа, утолико пре што он сам, без једног немачког калфе, не може да услужи народ,

што је до сада свршавао не само солидне, трајне и јевтиније радове но сви други ковачи, него што ће и убудуће сваки бити на најбржи начин услужен,

што је ковачку струку потпуно научио у војсци, а за доказ тога израдио довољно проба (мајсторских радова)“.³¹

Зар овде став Еснафа и Предграђа према Јовану не личи на онај, из народне поезије, став краља Вукашина и цара Уроша према Краљевићу Марку кад је на Косову рекао на коме је царство

„Краљ га куне, цар га благосиља“?

Добивши све ово, Магистрат је 10 јула 1804 године Јованову молбу с оним атестатима и овим мишљењима послао Славонској генералној команди. У свом спроводном акту је изнео шта је све он од 12 фебруара 1802 године до тада урадио, а нарочито истакао каквим је све уверењима Јован подупро своју молбу. Напоследку је замолио Команду да она разјасни да ли се Јован Петровић може примити за другог ковача кад нема наде да ће се Дирих поправити.³²

На то је Генерална команда 18 јула 1804 године оштро пребацила Магистрату за све оно што је до тада по

томе урађено и изразито рекла да је за све баш Магистрат крив, па је, најзад, донела овакво решење:

Пошто Јован Петровић, ковач-секираш, није ковачко-поткивачки занат редовним путем учио нити је после тога путовао ради усавршавања, то Магистрат није никако смео да му дозволи да исти ради, него је морао неког од ковача-поткивача, којих је и онако довољно у Земуну, да упути у Предграђе да онде с потребним ковачким радовима буде народу на услузи, кад Дирих то не може. За Дириха је баш Магистрат крив, јер је он таквог човека примио и Команди предложио за мајстора.

Што се тиче Петровићеве пропраћене молбе, Магистрату се одговара, кад већ ствар тако стоји, да се молилац не може примити за ковачко-поткивачког мајстора, него да се избор препусти Еснафу да он по свом образложеном предлогу нађе ваљаног ковача и предложи за мајстора, којом приликом се, на првом месту, мора водити рачуна о домаћим (земунским) синовима који су спремни за тај посао а уз то су и доброг владања.³³

Овим је Магистрат био добро оштинут, а Јован Петровић, пак, није се збунио него је поново с општином Предграђа поднео добро сложену молбу Команди. Та Јованова молба није нам долазила у руке, али мора да је била добро сложена и убедљива кад је Команда 31 октобра вратила Магистрату цели предмет с новим решењем:

Доставља се Магистрату молба Јована Петровића који ју је по други пут овде поднео и препушта се Магистрату да он, као месна власт, ако је уверен да заиста Дирих не ради и да општина Предграђа остаје код своје молбе за Јована Петровића, а остали мајстори „неће бити у послу поремећени“, тога Петровића прими за мајстора ковача-поткивача, а у складу са својим заузимањем од 10 јула ове године, и да о учињеном поднесе извештај.³⁴ Овим је решењем Магистрат добио добру сатисфакцију за

³⁰ На истом месту, прилог лит. В.

³¹ АГВ, ЗМ, 1804, II. 760 (440).

³² На истом месту (ad 441).

³³ На истом месту (478).

³⁴ На истом месту (730).

ранији ударац. Отада је био обазривији па је одмах поново затражио мишљење од Еснафа и Келермана да би то питање једном за свагда решио.

Келерман је 19 новембра 1804 године поднео нов извештај који је још гори био по Дириха — да већ годину дана не држи калфу, да слабо ради, а и кад прими неки посао он мора да иде прво у Земун да нађе коју мерицу ђумура; новац унапред узима од људи да може да исплати ђумур и потребно гвожђе. На њега се много жале кочијаши што је више пијан него трезан и тиме неспособан за рад. Према томе, свака је нада изгубљена да ће се икада поправити. — За Јована Петровића се вели да свој посао добро разуме те лепо и солидно ради на опште задовољство народа.³⁵

Скоро у исто време сви ковачи-поткивачи поднели су Магистрату своје мишљење да нису противни да се за Предграђе прими нов мајстор поткивач, али да то буде лице које је по еснафским прописима изучило занат. Ову изјаву је потписао и Дирих.³⁶

На основу свега овога и овлашћења Генералне команде од 31 октобра 1804 године, Магистрат је 23 новембра те исте године донео решење о примању Јована Петровића за ковача-поткивача у Предграђу и истог дана поднео поменутој Команди извештај ове садржине:

Пошто су овдашњи ковачи-поткивачи, заједно са Б. Дирихом, дали изјаву да немају ништа противу примања једног калфе — еснафлије за мајстора у Предграђу, а све околности говоре за Јована Петровића који тврди:

прво, приложеним уверењем капетана Преље, да је за време турског рата две године радио као момак код Ђорђа Сапунџића, ковача-поткивача фрајкорске коморе, па, према томе, мора да је знао ту професију;

друго, приложеним атестатима овдашњих бољих грађана и претставника општине Предграђа, да је потпуно способан за ту професију;

треће, приложеном изјавом општине Предграђа да је убеђена и осведочена у његову спрему и неуморну радљивост и тежњу за услугу народа, па њега, „пре сваког другог“ тражи за свога ковача-поткивача,

то се никако није могао узети у обзир услов мајстора поткивача, него је Јован Петровић, у складу са упутством и овлашћењем Генералне команде од 31 октобра текуће године, проглашен за ковача-поткивача у Предграђу, а Еснафу је скренута пажња да би народ од једног мајстора који би испуњавао услове еснафских прописа а не би био вредан и услужан исто толико имао користи као и од Дириха.³⁷

Магистрат је о овоме своје решењу известио Еснаф ради знања и равнања, а исто тако и Јована Петровића да се јави Еснафу ради учлањења. Еснаф је 6 децембра примио то решење, а два дана затим Јован је био учлањен упркос свим негодовањима еснафских мајстора. — Јован је постигао циљ, добио давно жељени назив ковачко-поткивачког мајстора, али се још није осећао задовољним, ни спокојним, јер је видео да ће Еснаф и даље радити противу њега.

И збиља, десет дана по пријему поменутог решења, Еснаф је поднео жалбу Магистрату у којој га је прво потсетио да му је већ износио своје мишљење да би било противно и највишим еснафским прописима и добром политичком реду да се „неуки“ Јован Петровић прими у Еснаф, да је он непрописно и по својој вољи узео мајсторску пробу и урадио је помоћу других занатлија и да је при свем том 8 текућег месеца, без обзира на приговоре и протесте присутних мајстора, уведен у Еснаф као ковач-поткивач. Он је, дакле, постао двоструки мајстор, иако поткивачки занат није нигде учио, што је, по изјави објективних мајстора, нечувен догађај. Јован Петровић је, вели се ту, навео „да је већ за време последњег турског рата служио као ковач-потки-

³⁵ На истом месту (759).

³⁶ АГБ, ЗМ, 1804, II. 760.

³⁷ На истом месту.

вач у неком Фрајкору. Међутим, то се може оспорити доказним чињеницама из овдашњег еснафског протокола из кога се види да је он 1793 године погођен као ковачко-секирашки ученик, да је 24 октобра 1794 године произведен за калфу, а 7 јуна 1798 године примљен за ковачко-секирашког мајстора. Због свега тога Еснаф моли да се Магистрат држи превисоких привилегија, а Јован ограничи на његов занат ковачко-секирашки и избрише из ковачко-поткивачког.³⁸

Магистрат је ту жалбу Пинтерско-ковачког еснафа 28 децембра 1804 године одбио као неумесну и упутио га на решење од 23 новембра исте године.

Еснаф и даље није мировао, већ је 19 јануара 1805 године поднео жалбу Славонској генералној команди изложивши целокупни развој тога питања о нама већ познатим чињеницама. Побивљајући атестат општине Предграђа, Еснаф вели: „Он је највећим делом потписан од таквих људи који немају ни коње ни кола и никад им неће бити потребан ковач-поткивач. А уз то је још питање да ли сви они чија су имена потписана на атестату знају нешто о његовој садржини“. Затим моли да се Јован ограничи на свој занат од кога ће имати своје довољно издржавање и коме се, као турском емигранту, већ довољно изашло у сусрет. „Најпонижнији Еснаф се не руководи ни злбом ни којом другом страшћу него се само држи преузвишених еснафских привилегија... Јован Петровић нема знање за ковача-поткивача, а овим је ипак овлашћен да држи ученике и момке. А како може онај који сам није научио да учи друге? Била би срамота за све земунске поткиваче кад би један ученик Јована Петровића дошао негде као калфа па се показао као мајстор-квариш који је у Земуну произведен за калфу“. Зато треба Јована упутити да буде задовољан са својим занатом „од кога може добро да живи“ и да се окани ковачко-поткивачке професије.³⁹ — Уз

ту жалбу је прикључен један атестат осморице „непристрасних“ мајстора разних професија од 20 јануара 1805 године, „да се такав случај још нигде није догодио, чак ни навео или нашао“, да је једном мајстору признато право да ради два заната и „да је у једном полутан а у другом без икаква знања...“⁴⁰

Све је ово било добро срачунато, али није помогло ни код Генералне команде као ни код Магистрата.

Команди су такве и сличне жалбе биле досадице, зато је она, одговарајући Магистрату 2 фебруара 1805 године поводом поменуте жалбе, нарочито подвукла да јој јако пада у очи како се од неког времена, нарочито приликом давања мајсторских права, запажа да се остали мајстори не задовољавају с решењима свог претпостављеног магистрата, него им је просто прешло у навик да су стално противу тога, а чак није редак случај да на један начин који није у складу са достојанством и дужним поштовањем према својој претпостављеној власти понова узнемирују и вишу власт.

Магистрату је, вели се даље, познато што се тиче тога шта му је Славонска генерална команда ставила до знања и својим наређењем од 18 јула као и оним од 31 октобра прошле године, под којим условима му је препуштено да тога Петровића постави за мајстора, а Магистрат је својим извештајем о томе од 23 новембра прошле године тврдио Команди да ковачи-поткивачи нису томе противни, а сад се, опет, баш од тих мајстора појављује ова претставка.

Ако је, пак, Магистрат ту ваљано поступио како му дужност налаже, и уверен је да се постављењем Петровићевим не наноси никаква штета осталим мајсторима, а народ ће бити добро услужен, и да је, према томе, ту само лоша навика — да се мајстори противе наређењима своје претпостављене власти, онда Магистрат мора да их уразуми, а озбиљно и строго позове на дужну покорност, да не дозволи ни по-

³⁸ АГБ, ЗМ, 1804, П. 831.

³⁹ АГБ, ЗМ, 1805, П. 86 (130).

⁴⁰ На истом месту, прилог атестат.

јаву таквог безакоња. Све мајсторе који су виновници ове противзаконитости пријавити Команди да би се могле подузети потребне мере, а нарочито мотрити на то и открити да ли надриписари и беспосличари, којих у Земуну ионако има врло много, из жеље за добити, не подбадају те мајсторе и тиме, баш само из Земуна, непрестано досађују Команди. У том случају те некорисне и штетне посленике протерати без преомишљања, ако нису чиновници, а ако јесу онда их озбиљно опоменути да то више не чине иначе ће се подузети мере да се отпусте из службе.⁴¹

Наводимо исцрпно овај акт Генералне команде као илустрацију прилика и став Команде према негативним појавама унутар еснафско-занатских редова. Овим је актом Магистрату дата потпуна подршка, а тиме је и магистратско решење којим је Јован примљен за ковачко-поткивачког мајстора у Предграђу добило своју потврду с најмеродавнијег места. Тако је Јован дефинитивно постао квалификовани мајстор баш у оно време када је својој браћи устаницима у Србији био од преке потребе.

Да закључимо. Пошто се уверењем капетана Преље тврди да је Јован „две године радио као момак“ код Ђорђа Сапунџића, ковачко-поткивачког мајстора при комори Михаљевићевог фрајкора, а исто тако магистратским извештајем од 24 фебруара 1798 године да је „већ осам година непрестано као момак на раду“ код Анђелка Георгијевића, земунског ковача-секираша, дакле, од пролећа 1791 године, излазило би да је Јован знао ковачки посао пре ступања у Фрајкор. Можда је тај занат и негде у Ср-

бији учио, највероватније у Јагодини. Како, међутим, Јован то нигде не наводи, а по већ цитираној еснафској претставци од 16 децембра 1804 године, Јован је 1793 године био погођен као ученик и 24 октобра 1794 године ослобођен за калфу, што је, по свему судећи, хтео да напуни рок од три прописане године за стицање назива калфе, излази да је свој занат научио само код напред наведених Срба мајстора.

Већ смо констатовали да еснафи нису били предусретљиви ни према домаћим мајсторским кандидатима, а камоли према емигрантима из Турске; према овима су чак били неповерљиви и одбојни. Јован је за еснафлије био не само „неук“ него и „фушер“, па су зато и тражили прво од Магистрата па после и од Генералне команде да се „ограничи на свој занат од кога ће имати своје довољно издржавање и коме се, као турском емигранту, већ довољно изишло у сусрет“ самим тим што му је признато право на један занат, иако га баш није заслужио. Зар ти исти мајстори, већ цитираним еснафским актом, нису тврдили Магистрату да једва има посла за три мајстора, а ако би се примио и четврти да би сви скупа пропали? Сад, пак, веле да Јован може лепо да живи од свог заната. Те чињенице саме собом јасно говоре где је истина. Кад је Јован посегао и за право ковачко-поткивачког мајстора, онда су еснафлије преко својег Еснафа показале своју упорност у грчевитој одбрани својих привилегија. Али, живот је био јачи од привилегија: Јованове способности и спрема, марљивост и услужност, с једне стране, и истрајно држање општине Предграђа, с друге стране, сложено су ишли истом ли-

⁴¹ АГБ, ЗМ, 1805, П. 86. Интересантно је овде напоменути да су земунски мајстори добијали подршку баш из Петроварадина. Јохан Венцел Штајниц, петроварадински ковач-поткивач, написао је 19 фебруара 1805 године једно писмо Михаелу Кањи, земунском ковачу-поткивачу, у коме му јавља да је дознао да је Генерална команда 2 фебруара одговорила Магистрату у вези њихове еснафске претставке и да се могу код Магистрата извести. Ако Магистрат не буде донео поводом њихове претставке решење, »онда могу господа мај-

стори да се једном претставком преко поште опет обратe да они нису добили још никакво решење на своју молбу коју су слали Команди. Ако Вам могу (нешто) противу оних, онда бих се радовао...« У прилогу му је послао тачан препис горњег Командиног акта од оног пасуса — »Магистрату је познато...« до оног места што говори о мајсторима који су виновници противзаконитости и противу којих би требало подузети кораке. На крају тог преписа додао је: »Ово не смете, као тајну, ником показати.«

нијом и продрли кроз баријеру привилегија. То није било ни први ни последњи пут, али је било јасно да је дух велике Француске револуције, заједно с природним правом, полако продирао и у наше земље.

Ако се има на уму да је поменуто Предграђе имало карактер српског насеља које је, углавном, постало од србијанских избеглица после Кочине крајине, а да је мајстор Дирих, са већ оцртаним својствима, био и странац који је с ниподаштгавањем гледао на Србе и псовао их, онда је ова борба још јаснија и разумљивија.

Јован је, пак, у даљем свом животу радио пуном снагом, не базирајући се на пакосна пецкања и заједања, роварења и подметања земунских еснафских, ква-

лификованих мајстора. Он је својој браћи устаницима не само окивао дрвене и оправљао старе, од Турака отете топове, него је лио и нове, а један им је такав са својим именом и поклонио. Он је и даље окивао кочије не само Земунцима него и кнезу Милошу; за цркве обновљене Србије правио је крстове и иконостасе, лио и подизао звона. Аутономној Србији направио је 1830 године грб и поклонио јој га. Кад је 1831 године први пароброд стигао у Земун и ту се покварио, Јован га је оправдио на пријатно изненађење свих. Овим је радовима Јован далеко за собом оставио своје противнике и тим осветлао образ не само себи него и Магистрату који му је доделио титулу мајстора, упркос негодавањима и чуђењима свих земунских еснафлија.

COMMENT JOVAN KOVAČ DEVINT MAÎTRE ARTISAN

T. ILIĆ

Au moyen de documents dont on ignorait l'existence jusqu'à présent, provenant des archives de la Magistrature de Zemun et conservés actuellement aux Archives de la ville de Belgrade, l'auteur dans cette dissertation établit chez qui, où et quand Jovan Petrović-Kovač, le fameux forgeron et fondeur de canons aux temps de la Première insurrection serbe, avait appris le métier et comment il était devenu maître artisan.

Né vers 1772 ou 1773 dans le village de Svojnova, arrondissement de Temnić, en Serbie, où régnaient les Turcs, Jovan, encore adolescent, s'était réfugié en 1788 au Srem, où il avait été admis au Corps de volontaires serbes («freikorps serbe»), qui s'organisait à ce moment pour la lutte contre les Turcs et qui était placé sous le commandement de Miha-ljević. Jovan se fit distinguer dans les combats, fut deux fois blessé lors des descentes à Belgrade, faites pour venir en aide au capitaine Radić Petrović, et fut décoré de la médaille

pour sa bravoure. Au cours de cette guerre Jovan a travaillé pendant deux ans chez Djordje Stapundžić, forgeron et maréchal-ferrant du train des équipages du Corps des volontaires serbes, et il donna toute satisfaction à ses supérieurs.

Lorsque, en octobre 1790, le Corps des volontaires serbes fut licencié, Jovan alla visiter sa famille en Serbie, mais revint bientôt à Zemun où il travailla presque huit ans comme ouvrier chez Andjelko Georgijević, maître forgeron réputé. Sur la demande de Jovan et sur la pétition des paysans du Faubourg de Zemun («Gornja Varoš» — «Ville Haute») — agglomération surtout serbe, formée par des réfugiés de Serbie, venus après la guerre du Capitaine Koča — la Magistrature de Zemun avait reconnu Jovan pour maître forgeron, quoique la Corporation des tonneliers et des forgerons fut contraire à cela. Le Commandement général de Slavonie, en sa qualité d'autorité supérieure compétente,

approuva le 3 mars 1798 cette décision de la Magistrature.

Au Faubourg, encore en 1795, un certain Blaž Dirih, maître forgeron et maréchal-ferrant, ferrait les voitures et ferrait et guérissait les bêtes de trait, ce à quoi Jovan n'avait pas droit. Comme Dirih était adonné à la boisson et comme il était un artisan déréglé et hargneux, étranger aux serbes qu'il méprisait et qu'il outrageait en insultant par des jurons la religion et la race serbe, et comme d'autre part Jovan connaissait aussi ce genre de travail, dit «travail allemand», et étant aimé des paysans, ceux-ci demandèrent à la Magistrature de permettre à Jovan de réparer leurs voitures. Comme Dirih ne se corrigeait point et que la réparation des voitures était pressante pour les paysans, la Magistrature permit à Jovan de faire aussi les «travaux allemands» de Dirih.

Après deux ans, en juin 1804, Jovan avait fait une demande à la Magistrature de le reconnaître comme maître forgeron et maréchal-ferrant jouissant de tous les droits, afin qu'il puisse s'inscrire à la Corporation. C'est alors qu'une controverse âpre commença; la Corporation ne voulait pas en entendre parler, parce que Jovan n'avait pas appris le métier d'après les règlements corporatifs, par conséquent il n'avait point de qualification pour l'exercer, cependant que la commune paysanne du Faubourg réclamait obstinément Jovan pour son maître artisan. La Magistrature de Zemun envoya la question au Commandement général de Slavonie pour qu'il en décidât. Le Commandement général adopta le point de vue de la Corporation et reprocha durement à la Magistrature d'avoir permis à Jovan de faire les «travaux allemands». Jovan ne s'est pas laissé déconcerter mais il s'est adressé au Commandement général avec une nouvelle demande, ainsi que la commune du Faubourg, en expliquant le vrai état de choses. Le Commandement général renvoya le 31 octobre 1804 la requête à la Magistrature et l'autorisa d'appor-

ter la décision, puisque c'est elle qui connaissait le mieux les rapports locaux, mais en tenant compte de ses devoirs, de la justice et de ne pas permettre que dommage soit porté à quiconque. La Magistrature a bien étudié la question et le 23 novembre 1804, par sa décision, a reconnu Jovan Petrović pour maître forgeron et maréchal-ferrant et le 8 décembre elle l'inscrit, malgré les protestations des membres, au rôle de la Corporation. Celle-ci a tout de suite porté plainte d'abord à la Magistrature, ensuite au Commandement général, en demandant que Jovan soit biffé du rôle de la Corporation comme maréchal-ferrant, qu'il ne lui soit permis de faire que les travaux de forgeron et comme tel qu'il reste membre de la Corporation. Cependant cette plainte n'a pas trouvé d'accueil ni auprès du Commandement général, ni auprès de la Magistrature. Au contraire, la Magistrature prit des mesures contre les maîtres désobéissants. Ceux-ci, il est vrai, ont essayé par l'intermédiaire de Johan Steinitz, maréchal-ferrant de Petrovaradin, de faire changer la décision par le Commandement général, mais ceci resta sans succès.

Jovan continua à travailler en paix. Il passait en Serbie, il y ferrait les canons en bois, il y réparait des nombreux canons que les insurgés avaient pris aux Turcs, il en fondait de neufs et exécutait toutes sortes de travaux de forgeron. A Miloš Obrenović il réparait les canons, ferrait les voitures, fondait des cloches, forgeait des croix et des iconostases pour les églises. Lorsque la Serbie devint autonome en 1830, il lui forgea ses armoiries et en fit cadeau à l'Etat, et en 1831 il répara le premier bateau à vapeur qui fût arrivé à Zemun et qui avait subi des avaries. Par tout cela, Jovan a non seulement justifié les espoirs que la Magistrature plaçait en lui en le reconnaissant pour maître, mais il a laissé loin derrière lui ses adversaires et obtenu la reconnaissance de Karageorges, du Prince Miloš et de toute la nation serbe.